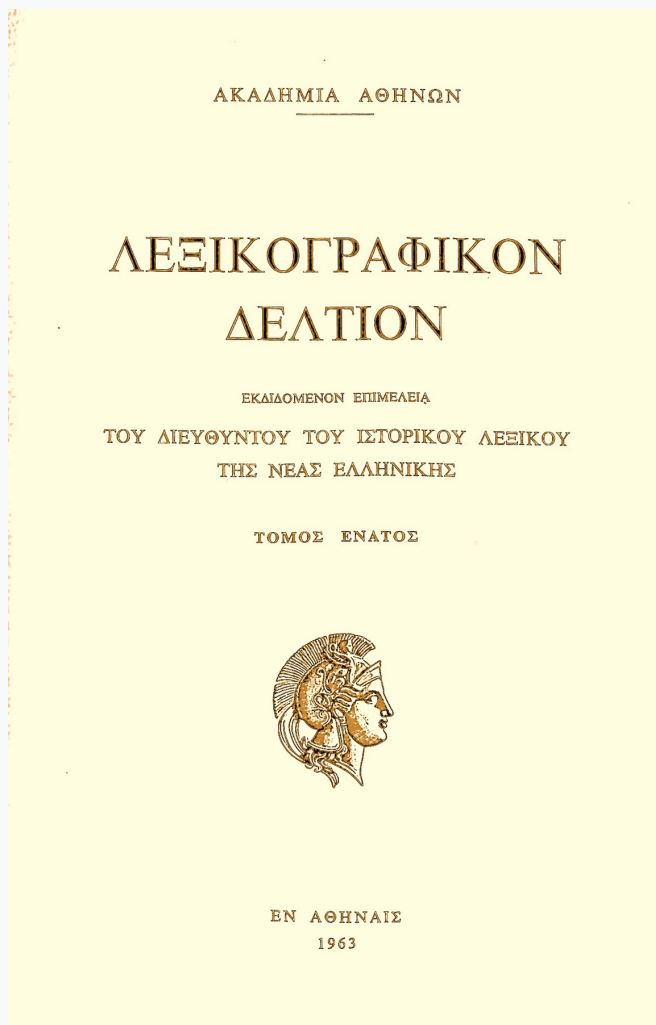

Lexicographic Bulletin

Vol 9 (1963)

Lexicographic Bulletin

Ἡ ἐπένθεσις εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης

Anargyros Koutsilieris

doi: [10.12681/ld.40311](https://doi.org/10.12681/ld.40311)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1963

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
Τροποποιήσεις εἰς τὸ ὀρθογραφικὸν σύστημα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ τῆς Ν. Ἑλληνικῆς	3-45
Ἰω. Ν. Καλλέρη : Ἀνάλεκτα Λεξικογραφικὰ	46-66
Α. Κουτσιλιέρη : Ἡ ἐπένθεσις εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης.....	67-76
Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1959	77-92
Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1960	93-129
Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1961	131-152
Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τῶν ἐτῶν 1962-63	153-160
Πίναξ λέξεων	161-184
Διορθωτέα	185

Η ΕΠΕΝΘΕΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ

Ἐξετάζοντες ἄλλοτε τὰ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ταιναρίου ιδιώματος,¹ προέβημεν εἰς σύντομον ἐπισκόπησιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐπενθέσεως, ἰδιάζοντος, ὡς γνωστόν, εἰς δύο μόνον τῶν Νεο-ελληνικῶν διαλέκτων : τῆς Τσακωνικῆς καὶ τῆς ἐν Μάνῃ ὁμιλουμένης. Ὁ εἰδικὸς σκοπὸς τῆς ἐργασίας ἐκείνης δὲν ἐπέτρεπεν εὐρυτέραν καὶ λεπτομερεστέραν περὶ τοῦ φαινομένου ἔρευναν. Ἦρκεσεν ἐν τούτοις νὰ δείξῃ ὅτι αἱ ἀπορίαι καὶ τὰ προβλήματα, τὰ ὅποια γεννῶνται ἐκ τῆς μελέτης τῶν σχετικῶν πρὸς τοῦτο ἐργασιῶν, ὑφίστανται πάντοτε καὶ χρήζουσιν ἀπαντήσεως. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς, ὅχι μόνον δικαιολογεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλει, τὴν ἀναψηλάφησιν τοῦ θέματος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μόνης ἐν προκειμένῳ ὀρθῆς μεθόδου, τῆς παρακολουθήσεως δηλαδὴ τοῦ φαινομένου ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὸ στόμα τῶν λαλούντων αὐτό.

Ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἡ ἀναψηλάφησις αὕτη ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἐπομένοις εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ φαινομένου μόνον εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς ἡμῶν, δηλαδὴ τὸ τῆς Μάνης. Ἡ ἀφορῶσα εἰς τὸ Τσακωνικὸν ἰδίωμα θὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἐπισήμανσιν μόνον ἀναλογιῶν ἢ παραλληλισμῶν ἀπολύτως ἐξηκριβωμένων, διότι ἡ πλήρης καὶ λεπτομερὴς ἔρευνα ἀνήκει προφανῶς εἰς ἐπιστήμονα ὁμιλοῦντα τὸ ἰδίωμα. Δὲν εἶναι, ὡς πρὸς τοῦτο, ἄνευ σημασίας τὸ γεγονός ὅτι οἱ μέχρι τοῦδε ἀσχοληθέντες μὲ τὴν Τσακωνικὴν, ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες, ἀλλ' ὅλοι σχεδὸν ξένοι πρὸς τὸν τόπον ἐν ᾧ ὁμιλεῖται αὕτη, ἐσημείωσαν μὲν τὴν ὑπαρξιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐπενθέσεως καὶ ἐφρόντισαν νὰ πιστώσουν ταύτην διὰ τινων παραδειγμάτων, ἀπέφυγον ὁμως νὰ καθορίσουν σαφῶς τοὺς ὄρους ὑφ' οὓς τελεῖται καὶ τὸν λόγον ἢ τοὺς λόγους τῆς δημιουργίας αὐτῶν. Τοῦτο δεικνύει, νομίζομεν, ὅτι δὲν εἶχον πλήρη καὶ σαφῆ ἐποπτεῖαν τοῦ σχετικοῦ ὕλικου, οὔτε ἠδύναντο νὰ ἐλέγξουν τὴν ἀκρίβειαν τῶν διαθεσίμων πληροφοριῶν. Ἐνεκα δὲ τούτου τὸ φαινόμενον ἐθεωρήθη ὡς ὑστερογενὲς ἢ ἐπίσακτον καὶ ἄνευ ἰδιαίτερας σημασίας.²

Ἀντιθέτως, ἡ ἐπένθεσις εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης ἀπετέλεσε τὸ θέμα εἰδικῆς μελέτης ἐκ μέρους δύο ἐπιστημόνων ἐκεῖθεν καταγομένων.³ Πρῶτος ὁ *II. Πατριαρχίας*, τέως συντάκτης τοῦ *Μεσαιων*. Ἀρχεῖου τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἤδη καθηγητῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἀφιέρωσεν ὑπερπεντήκοντα σελίδας, μετ' αὐτὸν δὲ

1. Ἐν τῷ περιοδ. «Πλάτων», τόμ. ΙΓ' (1961), σ. 78-107.

2. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ ἡ ἐπένθεσις περιορίζεται εἰς μόνην τὴν διάλεκτον τῆς Μάνης», διατυπωθὲν παρ' ἑνὸς τῶν πλέον δακεκριμένων ἐρευνητῶν τῆς Τσακωνικῆς, τοῦ Γ. Ἀναγνωστοπούλου (*Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ.*, ἄρθρον ἐπένθεσις), τρία ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς «Τσακωνικῆς Γραμματικῆς» του (1926, εἰς τὴν Γερμανικὴν).

3. Ἐκτὸς τῶν προηγουμένων, ἐννοεῖται, ἐπ' εὐκαιρίᾳ διαπιστώσεων ἢ παρατηρήσεων τοῦ καθηγ. Γ. Χατζιδάκι.

ὁ Δ. Βαγιακάκος, συντάκτης τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἑτέρας τριάκοντα πέντε εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐπενθέσεως γενικῶς, εἰδικώτερον δὲ εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης.¹ Θὰ ἀνέμενέ τις εὐλόγως ἐκ τούτου ὅτι οὐδὲν ζήτημα σχετιζόμενον πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς ἐπενθέσεως θὰ ἔμενεν ἀναπάντητον. Ἀληθὲς ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἐργασίαι αὗται ἀφίνου ἀνευ ἀπαντήσεως τὰς ἐξῆς βασικὰς ἀπορίας :

- 1) Ἡ ἐπένθεσις εἶναι τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου ϵ ἢ μερική;
- 2) Εἶναι ἀναγκαία ἢ μόνον δυνατή;
- 3) Ἐπηρεάζει ἢ ὄχι τὴν προφορὰν τοῦ προηγουμένου συμφώνου;
- 4) Ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸν τόνον τῆς λέξεως ἢ εἶναι ἄσχετος πρὸς αὐτόν;

Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἀπορίας ταύτας, ἀναγκαίαν διὰ τὴν ἐξαγωγήν ἀσφαλῶν συμπερασμάτων ἐπὶ τοῦ φαινομένου, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν διὰ τῶν ἐπομένων.

Ἐπὶ τῆς πρώτης ἀπορίας οὐδὲν δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Πατριαρχῆα καὶ τοῦ Βαγιακάκου, καθ' ὅσον αἱ μεταξὺ τῶν διαφωνίαι ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ριζικαί.² Τὴν ἐκ τῶν ἀντιτιθεμένων ἀπόψεων δημιουργουμένην σύγχυσιν ἐπιτείνουν τὰ παρ' ἑκατέρου διδόμενα παραδείγματα. Τὰ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχῆα παρατιθέμενα, ὡς οἱ τύποι παιῖδά,³ φωῖτά,⁴ μάῖτα,⁵ κλπ. προδίδου πάντοτε ἐντελῆ προήγησιν, προληπτικὴν τοῦτέστιν ἄρθρωσιν τοῦ ἡμιφώνου ϵ μετὰ τοῦ φωνήεντος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς. Ἀντιθέτως ὁ Βαγιακάκος θεωρεῖ τοὺς τύπους αὐτοὺς ἐσφαλμένους,⁶ ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι αἱ λέξεις αὗται προφέρονται πάντοτε ὡς

1. Π. Πατριαρχῆα, Περὶ ἐπενθέσεως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γλώσσῃ, ἐν Ἐπετηρ. τοῦ Μεσαιων. Ἀρχ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τ. Α' (1939), 52-104. Δ. Βαγιακάκου, Συνίζησις καὶ ἐπένθεσις ἐν τῷ Γλωσσικῷ ἰδίωματι τῆς Μέσα Μάνης, Λεξικογρ. Δελτ. 6 (1954), 89-178 (περὶ ἐπενθέσεως, σελ. 125-160).

2. Πβ. Βαγιακάκου, ἐνθ' ἄν. σελ. 144 : «Τὸ φαινόμενον τῆς ἐπενθέσεως τοῦ ἡμιφώνου ϵ (οὐχὶ τοῦ πλήρους φωνήεντος) εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης (τ. Δ. Μέσσης) παρουσιάζεται πάντοτε οὐχὶ ὡς τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις τούτου πρὸ ὀρισμένων συμφώνων ἢ συμπλεγμάτων συμφώνων μετὰ τοῦ φωνήεντος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς». «Ὀλως διάφορον ἐκφράζων ἀποψιν ὁ Πατριαρχῆας γράφει (ἐνθ' ἄν. σελ. 104) : «Κατ' αὐτὴν συντελεῖται ἐντελής προήγησις, προληπτικὴ τοῦτέστιν ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου ϵ μετὰ τοῦ φωνήεντος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς. Τοιαύτην ἐπένθεσιν ἀναγνωρίζομεν ἐν τοῖς τύποις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φαίνω ἀντὶ φάνῃω, μοῖρα ἀντὶ μόρῃα, τεκταίνω ἀντὶ τεκτάνῃω κ.τ.τ. καὶ ἐν τοῖς ἐκ τῆς διαλέκτου τῆς Μάνης τύποις χείρα ἀντὶ χέρῃα, χορτάῖρα ἀντὶ χορτάρῃα, μάῖτα ἀντὶ μάτῃα κ.τ.δ.»

3. Ἐνθ' ἄν. σελ. 62.

4. Αὐτόθι σελ. 68.

5. Αὐτόθι σελ. 68.

6. Ἐνθ' ἄν. σελ. 144. Πβ. καὶ σελ. 145 : «Ἐν Μέσα Μάνῃ ὁμως, ὡς εἶπομεν, ὁ τύπος μάῖτα δὲν ἀπαντᾷ». Τοὺς τύπους παιῖδά, φωῖτά, μάῖτα, τοὺς ὁποίους ὁ Πατριαρχῆας ἀνεῦρεν, κατὰ τὴν ὁμολογίαν του, οὐχὶ εἰς τὸ στόμα τῶν λαλούντων ἀλλὰ εἰς χειρόγραφα τοῦ ΙΛΛΑ ὑπὸ τοῦ Βαγιακάκου συνταχθέντα, θεωρεῖ προσελθόντας (αὐτόθι σελ. 87) «ἐκ συμφύσεως τοῦ ἐναντι ἐκάστης λέξεως ἀναγραφομένου μετ' ἐπενθέσεως τύπου τῆς πρώτης θυγατρικῆς γενεᾶς μετὰ τοῦ συνήθους τύπου τῆς λέξεως», παρέχει δὲ ἐν συνεχείᾳ, ὡς παράδειγμα προσωπικῆς ἀντιλήψεως, τοὺς τύπους παιῖδά < παιῖδά X παιῖδά (σελ. 88), μάῖτα < μάῖτα X μάῖτα (σελ. 92).

παιδία, φωτιά, μάτ'ια κλπ., ὅθεν πιστοῦται πάντοτε ἀτελῆς προληπτικὴ ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου.

Ριζικὴ ὡσαύτως εἶναι ἡ διαφωνία των ἐπὶ τῆς δευτέρας ἀπορίας, διότι ὁ μὲν πρῶτος θεωρεῖ τὴν ἐπένθεσιν ὡς δυνατὴν, ἀλλ' οὐχὶ ἀναγκαίαν, ἐνῶ ὁ δεύτερος ὑποστηρίζει ὅτι αὕτη συντελεῖται ἀναγκαίως.¹

Ἐπὶ τῆς τρίτης ἀπορίας, ὁ μὲν Πατριαρχέας οὐδὲν ἀναφέρει, ὁ δὲ Βαγιακάκος νομίζει ὅτι μετὰ τὴν ἐπένθεσιν δὲν παρατηρεῖται μεταβολὴ εἰς τὴν προφορὰν τοῦ προηγούμενου συμφώνου.² Ἐπὶ τῆς τελευταίας δὲ ἀπορίας οὐδεμίαν νύξιν γίνεται εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐργασίας. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς οὐσιώδη παράλειψιν, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων θέλει ἀποδειχθῆ.

Ἡ ἐπένθεσις τοῦ ἡμιφώνου εἰ κατὰ κανόνα ἐμφανίζεται κατὰ τὴν τονουμένην χώραν τῆς λέξεως. Ἐπὶ τετρακοσίων τύπων μετ' ἐπενθέσεως, οὓς ἀναγράφει ὁ Βαγιακάκος εἰς τὸν πίνακα λέξεων τῆς ἐργασίας του, εἰς τὰς τριακοσίας πεντήκοντα περίπου περιπτώσεις τὸ ἐπεντιθέμενον ἡμίφωνον εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀμέσως μετὰ τὸν τόνον συλλαβὴν ἢ πρὸ τῆς τονιζομένης συλλαβῆς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τύπους τοὺς ἐμφανίζοντας ἐπένθεσιν ἐν ἄλλῃ χώρᾳ εἶναι προφανῆς ἡ ἐπίδρασις ἄλλων ἀρχικῶν τύπων. Οἱ τύποι ἐπὶ παραδείγματι *γαρ'δ'ιακός*, *γαρ'δ'ιακούλλα* καὶ *γαρ'δ'ιοκόκαλο*, οὓς ἀναγράφει ὁ Βαγιακάκος, ἐκανονίσθησαν κατὰ τὸν ἀρχικὸν τύπον *γαρ'δ'ία - καρ'δ'ία*.³ Ἐντεῦθεν γεννῶνται δύο ἐρωτήματα : 1) Ἡ μετὰ τοῦ τονουμένου φωνήεντος τῆς προηγούμενης συλλαβῆς προληπτικὴ ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου κατὰ τὸν Πατριαρχέαν ἢ ἡ οὐχὶ τελεία προληπτικὴ κατὰ τὸν Βαγιακάκον εἶναι φαινόμενον ὅπως ἀσχετον πρὸς τὸν τόνον ; 2) Φαινόμενα παρατηρούμενα ἐν συλλαβῇ ἣτις ἔπεται ἢ προηγεῖται ἀμέσως τῆς τονιζομένης δύνανται νὰ ἐξετάζωνται ἀγνοουμένου παντελῶς τοῦ τόνου ; Ἐξ αἰτίας τοῦ τόνου, ὡς γνωστὸν, ἡ ἀμέσως ἐπομένη ἢ προηγούμενη συλλαβὴ πολλὰς ὑφίσταται μεταβολάς. Ὁ Γ. Χατζιδάκις, ἐξετάζων τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, γράφει : «Ὁ περὶ τὴν εὔρεσιν τῶν φθογγολογικῶν νόμων γλώσσης τινὸς ἢ διαλέκτου ἀσχολούμενος ὀφείλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον τονισμόν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος γλώσσης ἢ διαλέκτου, διότι πάντοτε στενότατα μετὰ τοῦ τονισμοῦ συνδέονται αἱ φθογγολογικαὶ ἀλλοιώσεις καὶ δὴ καὶ οἱ καθορίζοντες τὰύτας φθογγολογικοὶ νόμοι οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν εἶναι ἢ ἀποτελέσματα τοῦ τοιοῦτου ἢ τοιοῦτου τονισμοῦ».⁴ Σχέσιν τόνου καὶ ἐπενθέσεως ἐπε-

1. Πατριαρχέας, ἐνθ' ἀν. σελ. 81 : «Ἡ ἐπένθεσις κατὰ ταῦτα δὲν προκύπτει ἐν τῇ Μανιατικῇ διαλέκτῳ ἀναγκαίως ὑπὸ ὠρισμένους ὄρους, ἀλλὰ δύναται μόνον ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους νὰ συμβαίη, ἐνδέχεται τούτέστιν μόνον νὰ συμβαίη». Ἀντιθέτως ὁ Βαγιακάκος, ἐνθ' ἀν. σελ. 145 : «Ἐπένθεσις συντελεῖται πάντοτε ἀναγκαίως ὡσάκις τοῦ ἐπεντιθεμένου εἰ τῆς συνιζανομένης συλλαβῆς προηγῆται. Α') "Ἐν τῶν συμφώνων δ, δ, ρ, θ, τ.»

2. Ἐνθ' ἀν. σελ. 144 : «...μετὰ τὴν ἄρθρωσιν ταύτην τὸ σύμφωνον ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχη τὴν αὐτὴν οὐρανικὴν προφορὰν ὅποιαν εἶχε καὶ πρότερον πρὸ τοῦ ἡμιφώνου εἰ συνιζανομένης συλλαβῆς».

3. Περὶ τοῦ τύπου τούτου, βλ. κατωτ. σελ. 75.

4. ΜΝΕ 1, 196. Εἰς τὰ Ἀκαδημεικὰ Α' (1924) σελ. 69 παρατηρεῖται : «Ἢ ἐν ἀρχῇ λέξεως συλλαβὴ ἔπασχε μόνον ἐξασθένωσιν, ἢ δὲ ἀμέσως πρὸ τοῦ τόνου ἢ μετ' αὐτὸν τὴν μεγίστην συστολήν». Ὡσαύτως αὐτόθ. σελ. 75 : «Ὅτε δηλαδὴ τὸ τονούμενον φωνῆεν συλλαβῆς τινος ἦν

σήμεναν και οι έρευνηται τής Τσακωνικής *M. Deffner* και 'Αθ. Κωστάκης.¹

Είς τὸ φαινόμενον τής έπενθέσεως τοῦ ήμιφώνου ι, ὡς τοῦτο έμφανίζεται εἰς τήν διάλεκτον τής Μέσα Μάνης (περιοχή τ. δ. Λαγίας και Μέσσης), ὁ ρόλος τοῦ τόνου εἶναι ρυθμιστικὸς. — Τοῦτο εὐκόλως καθίσταται άντιληπτὸν κατὰ τήν εκφώνησιν τύπων ὡς οἱ έπόμενοι: ἀρα'δ'ιάζου — θὰ ἀρα'δ'ιάσου, ἀλλὰ εἰς τοὺς ιστορικούς χρόνους ἀρά'δαζα — ἀρά'δασα, ὁμοίως ξεδο'δ'ιάζου — ξεδο'δ'άσα, γρο'θ'ιάζου — θὰ γρο'θ'ιάσου, ἀλλὰ έγρο'θ'αζα — έγρο'θασα, μα'τ'ιάζου — θὰ μα'τ'ιάσου, ἀλλὰ έμά'ταζα — έμά'τασα, κλπ.

Ἐπὶ τῶν τύπων τούτων παρατηροῦμεν ὅτι εἰς μὲν τοὺς ἀρκτικούς χρόνους, διὰ τὸν ἀκολουθοῦντα τόνον, ἡ προληπτικὴ άρθρωσις δὲν εἶναι τελεία και τὸ πρὸ τοῦ ήμιφώνου σύμφωνον διατηρεῖ τήν προφοράν, ἣν έχει προφερόμενον μετ' αὐτοῦ, εἰς δὲ τοὺς ιστορικούς, διὰ τὸν προηγηθέντα τόνον, τὸ ήμιφωνον άρθροῦται προληπτικῶς, τὸ δὲ σύμφωνον, εκλιπόντος τοῦ συμπροφερομένου ήμιφώνου, επανέρχεται εἰς τήν πρώτην αὐτοῦ φύσιν.²

Ἡ επένθεσις τοῦ ήμιφώνου (οὐδέποτε τοῦ πλήρους φωνήεντος) ὑπὸ τοὺς κάτωθι ἀναλυτικώτερον σημειούμενους ὅρους εἶναι ἀναγκαία και οὐχὶ δυνατὴ. Διὰ τής επενθέσεως, και ὑπὸ τήν επίδρασιν τοῦ τόνου, δημιουργοῦνται τύποι, εύρισκόμενοι πάντοτε έν χρήσει μέχρι τοῦ νῦν εἰς τήν περιοχὴν τής Μέσα Μάνης, εκ τῶν ὁποίων σαφῶς αντιλαμβάνομεθα τήν μορφήν και τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς τελεῖται τὸ φαινόμενον.

Πρὸς πίστῳσιν τῶν ἀνωτέρω παραθέτομεν δύο ομάδας παραδειγμάτων, ἐξ ὧν θὰ ἀποδειχθῇ σαφῶς ὁ τρόπος και ἡ φύσις τής παρατηρουμένης εκάστοτε επενθέσεως τοῦ ήμιφώνου ι. Εἰς τὰ παραδείγματα τής πρώτης ομάδος παρατηρεῖται ὀλικὴ επένθεσις τοῦ ήμιφώνου, εἰς δὲ τὰ τής δευτέρας μερικὴ. Ἀκολουθοῦν παραδείγματα επενθέσεως παρὰ τὰ συμφωνικά συμπλέγματα, ένθα ἡ επένθεσις συντελεῖται ὑπὸ διάφορον μορφήν. Περὶ τής τελευταίας ταύτης, ὡς και περὶ τής εἰς τὰς προηγουμένας ομάδας παρατηρουμένης, διατυποῦνται έν τέλει συμπερασματικῶς σύντομοι κανόνες, ὡς εκάγονται σαφῶς εκ αὐτῶν τούτων τῶν παραδειγμάτων.

φύσει και θέσει βραχὺ, τὸ δὲ τής ἀμέσως ἀκολουθούτου βραχὺ και ἄτονον, ἀπεβάλλετο μὲν τὸ ἄτονον τοῦτο τής β', εκτείνετο δὲ τής πρώτης, τὸ τονούμενον» και έν σελίδι 138: «Ὅσα ἄρα συνήθως λέγομεν φθογγικούς νόμους οὐδέν ἄλλο εἶναι ἢ προϊόντα τοῦ τοιούτου ἢ τοιούτου τονισμού· μόνον ἄρα ὅταν εκετασθέντα ἀποδειχθῶσιν ἀποτελέσματα τοῦ τοιούτου ἢ τοιούτου τονισμού, άνευρίσκεται ἡ ἀληθὴς αἰτία αὐτῶν».

1. Ὁ πρώτος (*Zakonische Grammatik*, σελ. 172-173) παρατηρεῖ ὅτι διὰ προηχέσεως σχηματίζεται ἡ δίφθογγος τελείως μόνον ὅταν τὸ φωνῆεν τὸ προηγούμενον τοῦ ούρανικοῦ συμφώνου τονίζεται, ἐάν ὅμως τὸ φωνῆεν τοῦτο εἶναι ἄτονον, τότε συμβαίνει προήχησις οὐχὶ πλήρους φθόγγου ι ἀλλὰ φθόγγου τινὸς ι, ὃν ὡς εκθέτην δυνάμεθα νὰ σημειῶμεν. Ὁ δεύτερος, (*Σύντομη Γραμματικὴ τής Τσακωνικῆς Διαλέκτου*, σελ. 41) γράφει: «χάρη στή συχνὴ χρῆση τής επένθεσης και τοῦ ψηλότερου, φαινομενικά, εἶται τονισμού τοῦ προηγούμενου ἀπὸ τὸ φωνῆεν τής επένθεσης φωνήεντος παρουσιάζει μουσικότητα ἀσυνήθιστη στ' ἄλλα χωριά».

2. Εἰς τήν εργασίαν τοῦ Βαγιακάκου, πλουσίαν εἰς παραδείγματα, ένῶ παρέχονται μετὰ τής ὀνομαστικῆς τῶν ὀνομάτων και αἱ ἄλλαι πτώσεις αἱ μετ' επενθέσεως σχηματιζόμεναι, προκειμένου περὶ ρημάτων οὐδὲ ἅπαξ ἀνεφέρθη ιστορικὸς χρόνος, ἀν και τὸ φαινόμενον τής επενθέσεως εἶναι εκ ἴσου σύνηθες και εἰς τοὺς χρόνους αὐτούς.

Α') 'Ολική προεκφώνησις : *ἀΐδος -α -ο < ἄδειος (κενός), ἀπίδα < ἀπίδια τὰ* (ἦτοι οἱ καρποὶ τῆς ἀπιδιάς), *ἀπογιαλεγούδα < ἀπογιαλεγούδια τὰ* (τὰ ἔσχατα ἐκ τινος ποσότητος ἐπιλεγομένων πραγμάτων), *ἀράδα < ἀράδια < ἀράδιασα, ἀρμίδα < ἀρμίδα τὰ - ὀρμιά, ἀσκάδα < ἀσκάδια τὰ* (ισχάδες), *ἀσπράδα < ἀσπράδια τὰ* (λέγουν ἀσπράδι τοῦ μαΐτιοῦ ἢ τοῦ αὐγοῦ, συνηθέστερον ὁμως χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρον ἀσπράδα διὰ νὰ δηλώσουν τὰ ἄσπρα - λιπώδη σύγλινα, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ κοκκινάδα τὰ κατεσκευασμένα ἀπὸ τὸ ψαχνὸ τοῦ χοίρου), *ἀχλάδα < ἀχλάδια τὰ, βόδα < βόδια τὰ, ἐβράδα < ἐβράδια < ἐβράδιασε, ἐβράδασε < ἐβράδιασε, γίδα < γίδια τὰ, δαχτυλίδα < δαχτυλίδια τὰ, βουχάδα < βουχάδια τὰ* (οἱ βλαστοί), *καρύδα < καρύδια τὰ, κεραμίδα < κεραμίδια τὰ, κοψίδα < κοψίδια τὰ,* (μικρὰ τεμάχια κρέατος), *λαγάδα < λαγάδια τὰ, λαχίδα < λαχίδια τὰ - λαχίδι* (μικρὸν τμήμα χωραφίου κλήρω δοθέν), *λεπίδα < λεπίδια τὰ, ἐμούδα < ἐμούδια < ἐμούδιασα, ἐμούδιασα, μόδα < μόδια* (ἢ λ. ἐν χρήσει εἰς τὴν εὐχὴν πρὸς τοὺς ἀλωνίζοντας - χίλια μόδα κι ὄξου ὁ σπόρος), *μεσάδα < μεσάδια τὰ* (μεσάδι καλοῦν τὸ ἥμισυ τοῦ ἄρτου), *μαυράδα < μαυράδια τὰ, ξεράδα < ξεράδια τὰ, ξεφτίδα < ξεφτίδια τὰ, παιχνίδα < παιχνίδια τὰ, παρσίδα < παρσίδια τὰ* (ἢ παραλαβὴ τῆς νύφης, ὁ γάμος), *πόδα < πόδια τὰ, σανίδα < σανίδια τὰ, σκαφίδα < σκαφίδια τὰ, σκελίδα < σκελίδια τὰ* (οἱ φέτες τοῦ καρποῦ τῶν ἐσπεριδοειδῶν), *στεγάδα < στεγάδια τὰ* (στεγάδι = στοιβάς), *στριφτάδα < στριφτάδια τὰ* (ὁ ἀλλαχοῦ χυλός), *στρουσίδα < στρουσίδια τὰ* (στρώματα), *ρημάδα < ρημάδια τὰ, φάδα < φάδια τὰ* (ὑφάδια), *φίδα < φίδια τὰ, φλούδα < φλούδια τὰ, χάδα < χάδια τὰ, χρασίδα < χρασίδια τὰ, ψαλίδα < ψαλίδια τὰ, ἀλικόδο ἢ* (ἐμπόδιον),¹ *ἀνάδα < ἀνάδια < ἀνάδιασα, ἀνάδα < ἀνάδια < ἀνάδιασα, ἀνάδο < ἀνάδοτιο* (τὸ ἄποπτον), *δόδα < δόντια τὰ, ἐκουβέδα < ἐκουβέντια < ἐκουβέντιασα, ἐκουβέντιασα, ἐξεδόδα < ἐξεδόντια < ἐξεδόντιασα, ἐξεδόντιασα, ἐπόδα < ἐπόντια < ἐπόντιασα, ἐπόντιασα, ἀγάθα < ἀγάθια, ἀλήθα < ἀλήθεια, πληθ. ἀλήθες < ἀλήθειες, ἀρμάθα < ἀρμάθια τὰ, Βάθα < Βάθεια ἢ* (τπν.) *γιοργάθα < γιοργάθια τὰ* (γύργαθον), *ἐγιοργάθα < ἐγιοργάθια < ἐγιοργάθιασα, ἐγιοργάθιασα, καβάθα < καβάθια τὰ, καλάθα < καλάθια τὰ, κολοκύθα < κολοκύθια τὰ, παραμύθα < παραμύθια τὰ, στήθα < στήθια τὰ, ἐστήθα < ἐστήθια < ἐστήθιασα, ἐστήθιασα, ἀβάρα < ἀμπάρια τὰ, ἀγάρο < ἀγγάρειο - ἀγγαρεία, ἀγουνάρα < ἀγωνάρια τὰ* (οἱ ἀκρογωνιαῖοι λίθοι), *ἀλογάραστος < ἀλογάριαστος* (ἀνάξιος λόγου ἄνθρωπος), *βλαστάρα < βλαστάρια τὰ* (οἱ βλαστοί), *γαλάρα < γαλάρια τὰ* (τὰ ἔχοντα γάλα αἰγοπρόβατα, ἀλλὰ καὶ οἱ τόποι διαμονῆς αὐτῶν), *γουμάρα < γομάρια τὰ, ἐγουμάρα < ἐγομάρια < ἐγομάριασα, ἐγομάριασα, ζαγάρα < ζαγάρια τὰ, ζευγάρα < ζευγάρια τὰ, ζουνάρα < ζουνάρια τὰ, θροφάρα < θροφάρια τὰ* (θροφάρι, ὁ χοῖρος ὁ προοριζόμενος πρὸς σφαγὴν κατὰ τὴν προσεχῆ ἀπόκρια), *κουβάρα < κουβάρια τὰ, καμάρα < καμάρια τὰ* (τάφοι σκεπασμένοι διὰ καμάρας), *κατοστάρα < κατοστάρια τὰ, κουλούρα < κουλούρια τὰ, κολομέρα < κολομέρια τὰ* (οἱ γλουτοί), *λανάρα < λανάρια τὰ, λημμάρα < λημμάρια τὰ* (δράγματα σταχύων), *λιθάρα < λιθάρια τὰ, λιοντάρα < λιοντάρια τὰ, ἐλογάρα < ἐλογάρια < ἐλογάριασα, ἐλογάριασα, λυχνάρα < λυχνάρια τὰ,*

1. Ὁ τύπος οὗτος, ὡς καὶ τὸ ρῆμα ἀλικοδοῦ, δὲν ἀναφέρονται εἰς τὰ οἰκεῖα ἄρθρα τοῦ ΙΛΑΑ.

μαργαριτάρα<μαργαριτάρια τὰ, ἐμέραζα<ἐμέριαζα, ἐμέρασα<ἐμέριασα, μεσημέρα<μεσημέρια τὰ, μοναστήρα<μοναστήρια τὰ, μουλάρα<μουλάρια τὰ, ἐξελημέραζα<ἐξελημέριαζα, ἐξελημέρασα<ἐξελημέριασα, ἐξεμεσημέραζα<ἐξεμεσημέριαζα, ἐξεμεσημέρασα<ἐξεμεσημέριασα, παλληκάρια<παλληκάρια τὰ, παπόρα<παπόρια τὰ, πιθάρια<πιθάρια τὰ, ἐσκούραζε<ἐσκούριαζε, ἐσκούρασε<ἐσκούριασε, σταβάρα<σταβάρια τὰ (ὁ ἴστοβοεύς), ἐστέρωνα<ἐστέριωνα, ἐστέρωσα<ἐστέριωσα, στενοχούρα<στενοχώρια, συχώρο<συχώριο ἢ, τομάρα<τομάρια τὰ, χέρα<χέρια τὰ, χορτάρια<χορτάρια τὰ, χτάρια<χτάρια τὰ (ἀναλημματικὰ τείχη), χώρα<χώρια (χωριστά), βαρούτα<μπαρούτια τὰ, δεμάτα<δεμάτια τὰ, κομμάτα<κομμάτια τὰ, ἐκομμάταζα<ἐκομμάτιαζα, ἐκομμάτασα<ἐκομμάτιασα, κρεββάτα<κρεββάτια τὰ, μάτα<μάτια τὰ, ἐμάταζα<ἐμάτιαζα, ἐμάτασα<ἐμάτιασα, μονοπάτα<μονοπάτια τὰ, παλάτα<παλάτια τὰ, σκώτα<σκώτια τὰ, σπίτα<σπίτια τὰ, τέτος<τέτοιος.

Β') Μερικὴ προεκφώνησις: ἀμμουδ'ὰ<ἀμμουδιά ἢ, ἀναποδ'ὰ<ἀναποδιά ἢ (δυσκολία, κακοτυχία), ἀναποδ'ὰζω<ἀναποδιάζω (ἐπὶ πραγμάτων ἀναστρέφω, ἐπὶ καταστάσεως ἢ ὑποθέσεως δηλοῖ μεταστροφὴν πρὸς τὸ κακό), ἀπιδ'ὰ<ἀπιδιά ἢ, ἀραδ'ὰζου<ἀραδιάζω, ἀραδ'ὰσου<ἀραδιάσω, ἀσκαδ'οῦ<ἀσκαδιοῦ τοῦ, ἀχλαδ'οῦνε<ἀχλαδιοῦνε – ἀχλαδιῶν, ἀχλαδ'ὰ<ἀχλαδιά ἢ, ἀχλαδ'ἔς<ἀχλαδιές οἱ, βαρκαδ'ὰ<βαρκαδιά ἢ (τὸ φορτίο τὸ ὁποῖον χωρεῖ ἢ βάρκα), βαρκαδ'ἔς<βαρκαδιές οἱ, βαρκαδ'ὰτικά<βαρκαδιάτικά τὰ (τὰ λεμβουχικά), βοδ'οῦ<βοδιοῦ τοῦ, βραδ'ὰζει<βραδιάζει, βραδ'ὰσει<βραδιάσει, γλιδ'ὰρις<γλιδιάρης ὁ, δαχτυλιδ'οῦ<δαχτυλιοῦ τοῦ, ἰδαβάζου<διαβάζω, ἰδαβατικὸς<διαβατικὸς ὁ (ὁ περαστικὸς), ἰδακονιάρης<διακονιάρης ὁ, ἰδακος<διάκος ὁ, ἰδαλαλο<διάλαλο τὸ (κοινολόγησις ἀξιωμαίεπτου πράξεως), ἰδατanos<διάτanos ὁ, ἰδαφεντεύου<διαφεντεύω (προστατεύω), ἰδῶχνου<διώχνω, καρυδ'οῦ<καρυδιοῦ τοῦ, κασιδ'άρης<κασσιδιάρης (φαλακρός) ὁ, κοκοδ'οῦ<κοκοδιοῦ ἢ (κακοειδής), λαδ'ὰ καὶ λαδ'ἔς<λαδιές οἱ (λεκὲς ἀπὸ λάδι), λαγαδ'ὰ<λαγαδιά ἢ (μεγεθυντικὸν τῆς λ. λαγκάδι), μουδ'ὰζου<μουδιάζω, μουδ'ὰσου<μουδιάσω, παιδ'ὰ<παιδιά τὰ, παιδ'οῦνε<παιδιοῦνε – παιδιῶν, παιχνιδ'οῦ<παιχνιδιοῦ τοῦ, παιχνιδ'ὰρίζου<παιχνιδιαρίζω (παίζω), παπαδ'ὰνικο<παπαδιάνικο τὸ (τὸ εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ παπᾶ ἀνήκον), πηδ'ὰ<πηδιά ἢ, πηδ'ἔς<πηδιές οἱ, ποδ'οῦ<ποδιοῦ τοῦ, ποδ'οῦνε<ποδιοῦνε (ποδιῶν), ποδ'ὰ<ποδιά ἢ, στεγαδ'ὰζου<στεγαδιάζω (βάνω τίς βελέτζες ἢ τίς μασκαλουχιές – δέματα ἀπὸ στάχυς – ἔτσι ὥστε νὰ φτιάξω στεγάδι, ἦτοι στοιβάδα), χαδ'άρης<χαδιάρης ὁ, ψαλιδ'οῦ<ψαλιοῦ τοῦ, ψαλιδ'οῦνε<ψαλιοῦνε – ψαλιδιῶν, ψαλιδ'ἔς<ψαλιδιές οἱ, ἀναδ'ὰζου<ἀναδιάζω (παρατηρῶ κατέναντι), ἀναδ'ὰξου<ἀναδιάξω, γεροδ'άρης<γεροντιάρης (γερασμένος), δοδ'οῦ<δοντιοῦ τοῦ, δοδ'οῦνε<δοντιοῦνε (δοντιῶν), δοδ'ὰ<δοντιά ἢ, κουβειδ'ὰζου<κουβεντιάζω, κουβειδ'ὰσου<κουβεντιάσω, μουκεραδ'ὰ<μουκεραδιά (χόρτο), ξεδοδ'ὰζου<ξεδοντιάζω, ξεδοδ'ὰσου<ξεδοντιάσω, ποιδ'ὰζου<ποντιάζω, ποιδ'ὰσου<ποντιάσω, σκοδ'ὰ<σκοντιά ἢ, ἀγαθ'οῦ<ἀγαθιοῦ τοῦ, ἀγαθ'οῦνε<ἀγαθιοῦνε – ἀγαθιῶν, ἀποθ'οῦμαι<ἀποθιῶμαι (καθίζω), ἀρμαθ'ὰ<ἀρμαθιά (ὄρμαθός), ἀρμαθ'ἔς<ἀρμαθιές, ἀρμαθ'οῦνε<ἀρμαθιοῦνε (ἀρμαθιῶν), βαθ'ὰ<βαθειά ἢ, γιοργαθ'ὰζου<γιοργαθιάζω (τοποθετῶ τοὺς στάχυς εἰς γιοργάθι), γιοργαθ'ὰσου<γιοργαθιάσω, γροθ'ὰ<γροθιά ἢ, καλαθ'οῦ<καλαθιοῦ τοῦ, κολο-

κνίθ'ιὰ < κολοκυθιά ή, Κολοκνίθ'ιανοί < Κολοκυθιανοί οί (οί κάτοικοι τοῦ Κολοκνίθ'οῦ, τῆς παλαιᾶς Τευθρώνης), στηθ'ιὰζου < στηθιάζω (σκεπάζω τὰ στήθη), στηθ'ιὰζομαι < στηθιάζομαι (ἀναλαμβάνω τὴν τακτοποίησιν σοβαρᾶς ὑποθέσεως), σπαθ'ιὰ < σπαθιά ή, σπαθ'ιὰ < σπαθιά τὰ, ἀβαρ'οῦ < ἀμπαριῦ, ἀβαρ'ιὰ < ἀμπαριὰ ή (ποσότης ὅσην χωρεῖ τὸ ἀμπάρι), ἀνηφορ'ιακός < ἀνηφοριακός ὁ, ἀσκαδαρ'ιὰ < ἀσκαδαριὰ ή (συκῆ ἐξ ἧς αἱ ἰσχάδες), βαρ'ιὰ < βαρειὰ ή, βορ'ιὰς < βοριάς, γδαρ'ιὰ < γδαρταριὰ ή (τὸ δι' ἐκδορᾶς ἀφαιρούμενον), γουμαρ'ιὰζου < γουμαριάζω (κατασκευάζω γουμάρι), βαταρ'ιὰ < βαταριὰ ή (ὁ ταυτόχρονος πυροβολισμὸς ὑπὸ ὁμάδος ὀπλοφόρων), δεκαρ'ιὰ < δεκαριὰ ή, χερ'ιὰ < χεριὰ ή, ζουναρ'οῦ < ζουναριῦ, ζουναρ'ιὰ < ζουναριὰ ή (ζώνη διὰ τὰ φυσίγγια), κουβαρ'ιὰ < κουμπαριὰ ή, Καβελ'ιὰ < Καβελλαριὰ ή (τπν.), καρ'οφίλι < καριοφίλι, καλαμαρ'ιὰ < καλαμαριὰ ή, (τὸ μεγάλο μελανοδοχεῖο), κατηφορ'ιακός < κατηφοριακός, κεφαλαρ'ιὰ < κεφαλαριὰ ή (ή μεγάλη κεφαλὴ), κληματαρ'ιὰ < κληματαριὰ ή, ἀναμαρ'ιὰζομαι < ἀναματιάζομαι (συνεννοοῦμαι διὰ νευμάτων), βουτ'ιὰ < βουτιά ή, δομαρ'ιὰ < ντοματιὰ ή, δαγαμαρ'ιὰ < δαγαματιὰ ή (τὸ δάγμα), ζητ'ιᾶνος < ζητιᾶνος, ζητ'ιανεύου < ζητιανεύω, κομμαρ'ιὰζου < κομματιάζω, κομμαρ'ιᾶσου < κομματιάσω, λαβωμαρ'ιὰ < λαβωματιὰ ή, μαρ'οῦ < ματιῦ τοῦ, μαρ'οῦνε < ματιοῦνε (ματιῶν), μαρ'ιὰ < ματιὰ ή, μαρ'ιὰζου < ματιάζω, μαρ'ιᾶσου < ματιάσω, νοτ'ιὰς < νοτιάς, πλατ'ιὰ < πλατειὰ ή, ρεμαρ'ιὰ < ρεματιὰ ή, σαρουμαρ'ιὰ < σαρωματιὰ ή, σκουτ'ιὰ < σκουτιὰ τὰ (τὰ ἐνδύματα), στρατ'ιῶτης < στρατιῶτης, φωτ'ιὰ < φωτιά ή.

Ἐπένθεσις παρὰ τὰ συμπλέγματα συμφώνων.

Παρὰ τὰ σύμφωνα τ, δ, ρ παρατηρεῖται ἐπένθεσις τοῦ ἡμιφώνου ι, ὄχι μόνον ὅταν προηγῆται ἐκάστου τῶν συμφώνων τούτων φωνῆεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο σύμφωνον, δηλαδὴ ὅταν ὑπάρχη συμφωνικὸν σύμπλεγμα.

Ἡ παρὰ τὰ συμφωνικὰ ταῦτα συμπλέγματα παρατηρουμένη ἐπένθεσις εἶναι πάντοτε μερικὴ προεκφώνησις τοῦ ἡμιφώνου ι, παρουσιάζει δὲ δύο μορφάς, τῶν ὁποίων εἰκόνα παρέχομεν διὰ τῶν ἐπομένων παραδειγμάτων.

Πρώτη μορφή:

1) Ἐπόμενον τοῦ βρ : ἀλέβρ'ια < ἀλεύρια τὰ, πλεβρ'ιακὰ (ἐπίρρ. πλαγίως), ἀβρ'ιανός – ἀβρ'ιανή – ἀβρ'ιανό < αὐριανός, Σταβρ'ιανός < Σταυριανός, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ ἐπώνυμον Σταβρ'ιανάκος, Σταβρ'ιανή < Σταυριανή ή, Σταβρ'ιάνι < Σταυριάνι τὸ, Σταβρ'ιᾶτης καὶ Σταβρ'ιᾶτιζα (ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Σταυρί), Πούδα τοῦ Σταβρ'οῦ (τπν. παρὰ τὸ χωρίον Κότρωνας).

2) Ἐπόμενον τοῦ βδ : ραβδ'ιὰ < ραβδιά ή, πληθ. ραβδ'ιές < ραβδιές οί, ραβδ'ιὰ < ραβδιά τὰ, ραβδ'ιᾶτορας < ραβδιάτορας (ραβδοῦχος, παλληκαρᾶς), βδ'ιὰζει < βδιάζει (εὐδιάζει), ἔβδ'ιᾶξε (ἔγινε εὐδία).

3) Ἐπόμενον τοῦ φρ : ψαρ'ονέφρ'ια < ψαρ'ονέφρια τὰ, κοφ'ονέφρ'ιᾶσου (κτυπῶ εἰς τὰ νεφρὰ) ἄορ. ἐκοφ'ονέφρ'ιασα < ἐκοφ'ονέφριασα, κοφ'ονέφρ'ιᾶζομαι < κοφ'ονέφρια-

ζομαι (καταπονοῦμαι ἐργαζόμενος σκυφτός ἢ μεταφέρων ἐπὶ τῆς πλάτης ἰσχυρὸν βᾶρος), ἀόρ. ἐκοψονεφ'ρ'άστηκα<ἐκοψονεφριάστηκα, μτχ. κοψονεφ'ρ'ασμένος<κοψονεφριάσμένος, ἀλαφ'ρ'ός<ἀλαφριάς, -ά, -ό, ἀλαφ'ρ'αίνου<ἀλαφριάίνου, ἀόρ. ἀλάφ'ρ'ανα<ἀλάφριανα.

4) Ἐπόμενον τοῦ πρ : Κυπ'ρ'ανός<Κυπριανός ὁ (χωρίον τοῦ τ.δ. Λαγίας), Κυπ'ρ'ανιώτης<Κυπριανιώτης (ὁ κάτοικος τοῦ χωρίου Κυπριανός), κόπ'ρ'α<κόπρια τὰ (τὰ κόπρανα), σακκοκόπ'ρ'α<σακκοκόπρια τὰ (σακκιά δι' ὧν μεταφέρουσι τὴν κοπριά), καπ'ρ'οῦ<καπριοῦ τοῦ (καπρί).

5) Ἐπόμενον τοῦ γρ : ἄγ'ρ'ος -α -ο<ἄγριος, ἄγ'ρ'εύου<ἄγριεύω, ἄγ'ρ'οπερίστερο<ἄγριοπερίστερο, ἄγ'ρ'οσουκιά<ἄγριοσουκιά, ἄγ'ρ'ορείτης<ἄγριορείτης (τραχὺς, βλοσυρός),¹ ἄγ'ρ'άδες<ἄγριάδες (βραχῶδεις καὶ διὰ τοῦτο ἄγονοι ἐκτάσεις), γ'ρ'ὰ<γραιά. Πρόσθετες τὰ τοπωνύμια Ἀγ'ρ'όμαλλος ὁ, Ἀγ'ρ'οκάμπι τὸ, Ἀγ'ρ'οκάμποι οἱ, Ἀγ'ρ'οπερίβολο τὸ, Ἀγ'ρ'άδες οἱ.

6) Ἐπόμενον τοῦ κρ : κ'ρ'αίνου<κρυαίνω, κ'ρ'όχουλο<κρυόχουλο (ψύχρα), κ'ρ'άδα<κρυάδα, κ'ρ'ανός - κ'ρ'ανή - κ'ρ'ανό<κρυανός (ἐπὶ ψυχροῦ χώρου), μακ'ρ'ὰ<μακρῖά ἢ, ἀδίκ'ρ'α<ἀντίκρια (κατέναντι - ἀντικρῦ), ἀποκ'ρ'ανέσκει<ἀποκρυανέσκει,² πικ'ρ'ός - πικ'ρ'ὰ - πικ'ρ'ὸ<πικριός (πικρός), πικ'ρ'αίνου<πικριάίνου (πικραίνω, δυσαρεστῶ κάποιον).

7) Ἐπόμενον τοῦ χρ : χ'ρ'άζομαι<χρειαζομαι, χ'ρ'αζούμενος<χρειαζούμενος (ἐπωφελής), Κεχ'ρ'άνικα<Κεχριάνικα τὰ (τπν.), χ'ρ'ωστουμέικα<χρῆωστουμέικα τὰ (δανεικά), χ'ρ'ωφελέτης<χρῆωφειλέτης ὁ, χ'ρ'ώνου<χρῆώνου, χ'ρ'ωμένος<χρῆωμένος.

8) Ἐπόμενον τοῦ γδ : σμουγ'δ'αίνου<σμουγδιαίνου (μουδιάζω κατὰ τὴν μάσησιν ἄωρου καρποῦ), σμουγ'δ'ός<σμουγδιός ὁ (ἐπὶ τροφῶν, κυρίως καρποῦ ἄωρου καὶ διὰ τοῦτο ὑποξίνου), λιγ'δ'άρης<λιγδιάρης ὁ (ἀκάθαρτος), λιγ'δ'άζου<λιγδιάζου (λερώνομαι ἀπὸ λιπαρὰ οὐσία), ρογ'δ'ὰ<ροδεὰ ἢ.

9) Ἐπόμενον τοῦ φτ : φ'τ'άχνου<φτειαχνου, φ'τ'αστικά<φτιαστικά τὰ (ἢ ἀμοιβὴ αὐτοῦ ποῦ ἐφτείασε κάτι), χουφ'τ'ὰ<χουφτιά ἢ (τὸ ἐντὸς τῆς κλειστῆς παλάμης - χούφτας - περιεχόμενό), χουφ'τ'άζου<χουφτιάζου (κρατῶ τι διὰ τῆς παλάμης κλειστῆς), φ'τ'α'ρ'ὰ<φτυαριὰ ἢ (ὅσο χωρεῖ τὸ φτυάρι), φ'τ'αρ'ίζου<φτυαρίζου (ἐργάζομαι χρησιμοποιοῦν τὸ φ'τ'άρι), ἀφ'τ'άζομαι<ἀφτιάζομαι (πταρνίζομαι).

10) Ἐπόμενον τοῦ χτ : νυχ'τ'ὰ<νυχτιά, νυχ'τ'άτικα<νυχτιάτικα (εἰς ὥραν νυκτός), κακονύχ'τ'ο<κακονύχτιο ἢ (ταλαιπωρία κατὰ τὴν νύχτα), λαχ'τ'ὰ καὶ λαχ'τ'ές<λαχτιές οἱ (τὰ ἄλματα), σβρωχ'τ'ὰ<σπρωχτιά.

11) Ἐπόμενον τοῦ ἠρ : λαβ'ρ'άτικος<λαμπριάτικος ὁ, σεβ'ρ'ακά<σεμπριακά τὰ (τὰ ὑπὸ σέμπρου γεωργούμενα κτήματα), γαβ'ρ'άτικο καὶ γαβ'ρ'άτικα (τὰ φορεθέντα ὑπὸ τοῦ γαμπροῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου).

1. Ἡ λ. θεωρεῖται ἀμάρτυρος εἰς τὸ ΙΛΑΑ (ἐν λ. ἀγριορείτακας).

2. Τὸ ρῆμα ἀπαντᾷ εἰς τὴν συνήθη εἰς τὰ μοιρολόγια φράσιν — ἀποκ'ρ'ανέσκει ἢ πάδα μας — ἦτοι διὰ τοῦ θανάτου ἀξιολόγου ἀνδρὸς μένει ἀκάλυπτη ἢ πλευρά μας καὶ ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ἀνέμους τῶν περιστάσεων. Εἰς τὸ ΙΛΑΑ φέρεται ὁ τύπος ἀποκρυανίσκω ὡς προερχόμενος ἐκ Μάνης, ἀλλ' οὗτος ὁμοίως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦλάχιστον τοῦ Ταινάρου δὲν λέγεται.

Δευτέρα μορφή :

1) Ἐπόμενον τοῦ ρδ : βάρ'δ'α<βάρδια ἢ (φρουρά, ὠράριον ἐργασίας), βαρ'δ'ά-
τορας<βαρδιάτορας ὁ (σκοπός, παρατηρητής), καρ'δ'ά<καρδιά ἢ, καρ'δ'ακός<καρ-
διακός ὁ, γαρ'δ'ακός - γαρ'δ'ακιὰ - γαρ'δ'ακὸ < γαρδιακός (ἐπὶ ἀδελφῶν ἐχόντων
κοινούς ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς).¹ Λέγεται ἐνίοτε καὶ γαρ'δ'ακός ἀντὶ καρ'δ'ακός.

2) Ἐπόμενον τοῦ ρτ : καταρ'τ'οῦ<καταρτιοῦ τοῦ, κατάρ'τ'α<κατάρτια τὰ,
ξάρ'τ'α<ξάρτια τὰ (τὰ ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου), χαρ'τ'οῦ<χαρτιοῦ τοῦ, χαρ'τ'ά<
χαρτιά τὰ, χαρ'τ'οῦνε<χαρτιοῦνε τοῦ (χαρτιῶν), Μαρ'τ'άτικο<Μαρτιάτικο τὸ,
ἀπὸ Μαρ'τ'οῦ<Μαρτιοῦ.

3) Ἐπόμενον τοῦ ρδ : σαρ'δ'ά<σαρδιά - σαλτιά ἢ, καὶ πληθ. σαρ'δ'ές<σαρ-
διές οἱ (τὰ ἄλματα).

4) Ἐπόμενον τοῦ δρ : Δ'ρ'άτης<Δρυάτης καὶ θηλ. Δ'ρ'άτιζα<Δρυάτιζα (ἐκ τοῦ
χωρίου Δρυῖ).

5) Ἐπόμενον τοῦ δρ : ἀδ'ρ'ανή<ἀδρειανή ἢ (ἀνδρεία - ἰσχυρά), καὶ συνήθης
φρ. : ἔναι ἀπὸ ἀδ'ρ'ανή γενεά, ἀδ'ρ'ωμένος<ἀδρειωμένος (ἀνδρειωμένος), ἀδ'ρ'-
εύου<ἀδρειεύου (μεγαλώνω, ἰσχυροποιοῦμαι καὶ φρ. : τ' Ἀγὶ Ἀδ'ρ'ὸς ἀδ'ρ'εύει ἢ
'μέρα ὡς τὰ φῶτα μία ὥρα), Κυλήδ'ρ'ά<Κυλήδρια τὰ (τπν. παρὰ τὸ χωρίον Κυ-
πριανός), ἀδ'ρ'αλίζομαι<ἀδριαλίζομαι - ἀντραλίζομαι (σκοτοδινιῶ), κουλλουδ'-
ρ'άζομαι<κουλλουδ'ρίζομαι (συσπειρῶμαι).

6) Ἐπόμενον τοῦ θρ : Μπαθ'ρ'ἄνοι<Μπαθριᾶνοι οἱ (τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας
τοῦ φέροντος τὸ παρωνύμιον Μπάθρας), Μπαθ'ρ'ἄνικο<Μπαθριάνικο τὸ (ὅ,τι ἀνή-
κει εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μπάθρα), μπαθ'ρ'ἄζει<μπαθριάζει (γίνεται σὰν μπά-
θρα, δηλαδὴ σὰν λείψανο φθαρέντος δερματίνου εἴδους), πιμουθ'ρ'ἄζου<πιμουθριά-
ζου (ρίπτω τινὰ πρηγῆ).

7) Ἐπόμενον τοῦ τρ : Πατ'ρ'ἄνοι<Πατριᾶνοι οἱ (μία ἐκ τῶν ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ
οἰκογενειῶν τῆς Λάγιας), Πατ'ρ'ἄνικα<Πατριάνικα τὰ (τὰ ἀνήκοντα στοὺς Πατ'-
ρ'ἄνους), Πετ'ρ'ἄνικο<Πετριάνικο τὸ (τὸ ἀνήκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Πέτρου),
ἀλετ'ρ'οῦ<ἀλετριοῦ τοῦ, ἀλέτ'ρ'α<ἀλέτρια τὰ, ἀλετ'ρ'οῦνε<ἀλετριοῦνε τοῦν (τῶν
ἀλετριῶν - ἀρότρων), ἀλετ'ρ'ά<ἀλετριὰ ἢ (τὸ διὰ τοῦ ἀρότρου σχηματιζόμενον αὐ-
λάκι), πετ'ρ'ά<πετριὰ ἢ, ὑπερέτ'ρ'α<ὑπηρέτρια ἢ, ξετ'ρ'ωδίζου<ξετριωδίζου (πα-
ρασύρω τινὰ εἰς μίμησιν ἀπρεπῶν πράξεών μου).

Συμπεράσματα

Τὸ πλῆθος τῶν παρατεθέντων παραδειγμάτων ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ σαφές καὶ
ἀναντίρρητον ὅτι :

1) Εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μέσα Μάνης τὸ ἡμίφωνον εἰ ὑφίσταται ἐπένθεσιν ὁσάκις

1. Ὁ Βαγιακάκος, ἐνθ' ἂν. σελ. 159, δίδων τὴν σημασίαν τῆς λ. γαρ'δ'ακός, γράφει «ἐπὶ
ἀδελφῶν ὁ ὀμομήτριος». Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ἐν Μάνῃ οἱ ὀμομήτριοι καλοῦνται μηλαδέρφια
οἱ δὲ ἔχοντες κοινὸν μόνον τὸν πατέρα (ὀμοπάτριοι) καλοῦνται μητραδέρφια ἢ μητροκάβουτσα.
Ὁ ἕτεροθαλῆς οὐδέποτε ἐν Μάνῃ καλεῖται γαρ'δ'ακός, ἀλλὰ μόνον ὁ ἀμφιθαλῆς ἀδελφός.

έπεται ἑνὸς τῶν συμφώνων δ (*d*), ρ, θ, τ, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ φωνῆεν τὸ ὁποῖον προηγεῖται ἐκάστου τῶν συμφώνων τούτων.

2) Ἡ ἐπένθεσις αὕτη ἐμφανίζεται ὡς τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις τοῦ ἡμιφώνου *ι* μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος πρὸ τοῦ συμφώνου φωνήεντος, ἐὰν τὸ φωνῆεν τοῦτο εἶναι τονούμενον, ἐὰν ὅμως ὁ τόνος τῆς λέξεως εὑρίσκεται ἐπὶ ἄλλης συλλαβῆς, τότε ἡ ἐπένθεσις δὲν ἐμφανίζεται ὡς τελεία προληπτικὴ ἄρθρωσις, ἀλλὰ τὸ ἡμίφωνον *ι* διασπᾶται καὶ προφέρεται ὡς ἀσθενὴς κωφὸς φθόγγος *ι* ἀκουόμενος συγχρόνως εἰς τὴν πρὸ καὶ μετὰ τὸ σύμφωνον συλλαβὴν.

3) Ἐπένθεσις παρατηρεῖται παρὰ τὰ σύμφωνα τ, δ, ρ, ὄχι μόνον ὅταν προηγῆται τούτων φωνῆεν, ἀλλὰ καὶ σύμφωνον ἐνίοτε, συγκεκριμένως δέ :

α) Ἐὰν ἑνὸς τῶν συμφώνων τ, δ, ρ προηγῆται ἄφωνον, οὐρανικὸν ἢ χειλικόν, τότε εἰς τὸ μέσον τοῦ συμφωνικοῦ συμπλέγματος προφέρεται ἑλαφρὸς κωφὸς φθόγγος *ι*, ὅμοιος δὲ πρὸς τὸν φθόγγον τοῦτον διατηρεῖται εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν τοῦ ἡμιφώνου.

β) Ἐὰν τοῦ ρ προηγῆται ἢ ἔπεται ὀδοντικόν, ἐὰν δηλαδὴ ἔχωμεν τὰ συμπλέγματα ρδ, ρτ (*rd*), δρ (*dr*), θρ, τρ, τὸ ἡμίφωνον ἐπεντίθεται μὲν πρὸ ὀλοκλήρου τοῦ συμπλέγματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ εἶναι συγχρόνως αἰσθητὴ ἢ διέλευσις ἑλαφροῦ κωφοῦ φθόγγου *ι*, ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν τοῦ ἡμιφώνου ἀκούεται ἐμφανῶς ὅμοιος φθόγγος, ἀσθενέστερος βεβαίως διὰ τὴν ἐπένθεσιν.

Συμπλήρωμα

Σκόπιμον θεωροῦμεν, εἰς συμπλήρωσιν τῶν ὄσων ἐλέχθησαν μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἐπενθέσεως, νὰ προσθέσωμεν ὀλίγας λέξεις ἐπὶ τῆς μορφῆς ὑφ' ἣν παρουσιάζεται τοῦτο εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης, ὡσάκις προηγεῖται τὸ σύμπλεγμα στ. Παρατηρεῖται δηλαδὴ ἐπένθεσις τοῦ ἡμιφώνου παρὰ τὸ σύμπλεγμα στ, ὁ προεκφωνούμενος δὲ φθόγγος ἀφομοιούμενος κατὰ τὴν ἀηχίαν πρὸς τὸ σ παράγει πρὸ τοῦ τ ἄηχον παχὺ συριστικόν σ, κείμενον μετὰξὺ τοῦ φθόγγου σ (παχὺ σ) καὶ χ (παχὺ χ), πλησιέστερον ὅμως πρὸς σ.

Ὁ Βαγιακάκος, ἐνθ' ἂν. σελ. 156, νομίζει ὅτι ἡ ἐπένθεσις συντελεῖται πρὸ τοῦ συμπλέγματος, ἀλλ' οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς προφορᾶς τοῦ σ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡμιφώνου. Ἀρκεῖ ὅμως νὰ ἀκούσῃ κανεὶς καὶ ἅπαξ μόνον τοὺς ἐντοπίους προφέροντας τὰς λέξεις ἄρρωστος καὶ ἄρρώστια διὰ νὰ ἀντιληφθῇ εὐκρινῶς τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην. Οὕτως, οἱ ἀναφερόμενοι ὑπὸ τοῦ Πατριαρχέα, ἐνθ' ἂν. σελ. 70, τύποι *χριστιανή* καὶ *χριστιανός*, ὡς καὶ οἱ σημειούμενοι ὑπὸ τοῦ Βαγιακάκου, *ἄρρώστεια*, *ἄρρωστ'ἄρις*, *χριστιανός*, *ἀπονήστειο*, *βαστειῶμαι* πρέπει νὰ γραφοῦν *χριστ'ιανός*, *ἀπονήστ'ιο*, *βαστ'ῶμαι*, *ἄρρώστ'ια*, *ἄρρωστ'ἄρης*.

Ἡ αὕτη ἀλλοίωσις τῆς προφορᾶς τοῦ σ παρατηρεῖται καὶ ὅταν προηγῆται τὸ σύμπλεγμα στρ. Πβ. *μυστρί* – *μυστρί'οῦ*, *Καστρί* (τπν.) *Καστρί'οῦ*, *μυστρί'ά*, *ἀδρογενοχωρίστ'ια*. Ἡ μόνη διαφορὰ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην συνίσταται εἰς τὴν παρατηρούμενην ἐμφανῶς ὑγροτέραν προφορὰν τοῦ ρ κατὰ τὴν προφορὰν τῶν μετ' ἐπενθέσεως τύπων.